

Tilburg University

Moeder-zoon symbiose en zedendelinquentie

Lehnecke, K.M.; Oei, T.I.

Published in:
Tijdschrift voor Seksuologie

Publication date:
2005

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Lehnecke, K. M., & Oei, T. I. (2005). Moeder-zoon symbiose en zedendelinquentie. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 29(3), 132-142.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Moeder-zoon symbiose en zedendelinquentie

Karola Lehnecke, Karel Oei

Gelderse Roos Arnhem, Universiteit van Tilburg, Radboud Universiteit Nijmegen

Samenvatting

Een diepe, duurzame symbiotische relatie met moeder en een vader die veelvuldig afwezig is en als hij er is zijn zoon mishandelt, is een vruchtbare voedingsbodem voor het ontwikkelen van seksueel delinquent gedrag. Op de meeste zedendelinquenten die psychoanalytica dr. Karola Lehnecke voor haar promotie aan de Universiteit van Tilburg onderzocht, bleek deze problematische gezinsconstellatie van toepassing. Vrijwel allemaal ondergingen ze bovendien tijdens hun lagere schooltijd pesterijen van leeftijdgenootjes, waardoor ze nog verder in de problemen raakten.

In twee artikelen wordt dit thema behandeld. Dit eerste artikel is een inleidende verkenning met als vertrekpunt de psychoanalytische theorievorming betreffende seksualiteit en seksuele verleiding. Het artikel mondt uit in een illustratieve casusbeschrijving. In een tweede artikel komen vervolgens de resultaten van het onderzoek van dr. Lehnecke naar zedendelinquenten in Nederland aan de orde. De traumatiserende verstoting door de peergroup waarvan hoger sprake, is een opmerkelijke bevinding van het onderzoek en nog niet eerder gesignaleerd.

Een korte inleiding in de psychoanalytische concepten betreffende de seksualiteit en de verleiding is gewenst om te voorkomen dat het verschijnsel moeder-zoon symbiose niet correct begrepen wordt. Seksualiteit speelt een centrale rol in de psychoanalytische metapsychologie. Freud ging ervan uit dat er een biochemische verklaring moest zijn voor de seksualiteit. Voor hem was het een uitgemaakte zaak dat het libido biologisch is en niets anders dan dat. Bovendien zijn er in zijn visie maar twee oorspronkelijke driften: de seksuele drift en de levensdrift (een drift tot overleven en zelfbehoud). Freuds (1981) theorie over de seksualiteit is een zogenoemde fasetheorie met verschillende libidostadia (oraal, anaal, fallisch en genitaal). In deze sterk op de erogene lichaamszones gerichte biologische theorie heeft de genitaliteit het primaat als rijpe, volwassen vorm van seksualiteit. Latere psychoanalytici (Laplanche, 1992; Fairbairn, 1954) richtten zich veel meer op de 'algemene theorie van de verleiding.' De theorie van de seksualiteit kreeg

hierdoor een meer objectrelationeel karakter en voegde zodoende iets toe dat wezenlijk is voor een goed begrip van de symbiotische relatie tussen een moeder en haar zoon. De essentie van de 'verleidingsgedachte' is dat het kind op traumatische wijze van buitenaf met seksualiteit wordt geconfronteerd via een verleiding door volwassenen. Deze verleiding is niet synoniem met incest of seksueel misbruik in engere zin maar onontkoombaar en inherent aan de structuur van het menszijn met haar taal en objectrelationele gehechtheid. Het seksuele verlangen kan in deze zienswijze niet zonder meer worden gereduceerd tot een zoektocht naar fysiologische spanningsontlading op het niveau van verschillende erogene zones.

De symbiose en een gezonde ontwikkeling

Wanneer een kind geboren wordt zit het in een psychische versmelting, een symbiose, met moeder. Het komt uit haar baarmoeder, na de geboorte voedt zij hem als regel en zij verzorgt het passieve en totaal afhankelijke wezentje. Dit is een normale situatie. Moeder is niet afhankelijk van haar baby maar de baby wel van haar. Zij is innig verliefd op haar schattige baby en geeft zich onvoorwaardelijk over aan de verzorging. Zij zingt voor het kind, kust, wiegt, streelt en wast het. Haar stem, haar lach en het plezier dat zij beleeft aan de verzorging zijn van fundamenteel belang voor de lichaamservaring die het kind tijdens deze interacties opdoet. Wanneer moeder goed is afgestemd

Dr. K.M. Lehnecke, klinisch psycholoog/psychoanalytica, Gelderse Roos Arnhem, Team Persoonlijkheidstoornis, zelfstandige psychotherapie praktijk te Ede. E: lehnecke@planet.nl
Prof. dr. T.I. Oei, zenuwarts/psychoanalyticus, hoogleraar Forensische Psychiatrie Universiteit van Tilburg, gasthoogleraar Radboud Universiteit Nijmegen, forensisch psychiater in Rotterdam en Dordrecht, zelfstandige praktijk in Bosch en Duin.

op de behoeften van de zuigeling is er sprake van een gezonde attunement (afstemming) en kunnen zij beiden plezier beleven aan de innigheid van het symbiotische samenzijn. De lustbeleving die het kleine kind ervaart door de strelingen en de liefdevolle verzorging mag in deze fase absoluut niet vergeleken worden met de seksuele lading en libidineuze lustervaring van volwassenen, maar het is onvermijdelijk dat liefdevolle aanraking/verzorging een essentiële invloed heeft op de wijze waarop het kind zijn seksualiteitsbeleving vorm zal geven. Lust kan synoniem zijn met een intens gevoel van tevredenheid na de borstvoeding, bijvoorbeeld. Er is geen sprake van een bewuste vorm van verleiding maar van een onbewuste, structurele 'verleiding' die inherent is aan het liefhebbende, verzorgende karakter van moeder-vader-kindrelaties. In zijn narcistische wereld maakt de baby geen onderscheid tussen moeder en zichzelf. Moeders borst is er uitsluitend voor hem. Hij beleeft die niet anders dan een deel van zichzelf. Naarmate het kind groeit, ontdekt het dat er wel een onderscheid is: een 'Ik' en een 'niet-Ik'. Moeder is een afzonderlijke persoon en hij is dat ook. Hij ontdekt dat 'de borst' er niet altijd en onmiddellijk is wanneer hij dat wil. Het rijpingsproces en zijn lichamelijke en psychische ontwikkeling brengen hem nieuwe ontdekkingen; prettige maar ook minder prettige. Zo zullen er in de loop van zijn ontwikkeling steeds spanningen zijn terwijl hij een balans zoekt tussen het vervullen van zijn wensen en verlangens en de (restrictieve) maatschappelijke taboes, normen en waarden, en tussen tegengestelde emotionele drijfveren om zich te binden aan een partner en zijn behoefte aan autonomie en individualiteit. Tijdens zijn rijping (maturatie) heeft hij liefde en bescherming nodig van vader en moeder. In onze maatschappij is moeder meestal de eerste persoon met wie het kind een intens contact heeft. Als zij een weerspiegelende moeder is die het kind met vader kan delen en die als 'narcistisch object' voor haar kind beschikbaar is, zal zij op die wijze het ontluikende 'zelfbewustzijn' van het kleine kind stimuleren omdat het erkend, bewonderd wordt en zich niet bedreigd voelt. Moeder en vader bieden een veilige, vriendelijke omgeving waarin er begrip is voor de behoefte van het kind. In een dergelijk klimaat kan er bij hem een 'gezond narcisme' ontstaan waardoor hij zich innerlijk vrij, waardevol en zelfbewust kan voelen. Beide ouders zijn nodig om zijn psychoseksuele ontwikkeling in goede banen te sturen. Moeder is weliswaar het eerste vrouwelijke object in zijn leven dat hem erotisch stimuleert, maar dit is slechts een overgangsfase. De oedipale 'strijd' (driehoeksverhouding) moet goed worden afgerond. Vader heeft daarbij een functie en zal de fantasie van de kleine jongen om blij-

vend met moeder te kunnen versmelten, haar te kunnen bezitten en vader te kunnen verstoten, op een kundige wijze moeten ontcrachten. Hij zal zijn zoon stimuleren zijn voorbeeld te volgen; hem via identificatie te interesseren voor onder andere een meer mannelijke realiteit. Symbolisch gezien reikt vader hem een fallus aan. Met andere woorden, vader verandert het plastsertje (van moeder) in een echte fallus: een mannelijke identiteit. Dat wil zeggen dat vader (via het identificatie proces) hem introduceert in een mannelijke realiteit, een andere wereld dan die van moeder zodat de innige symbiose zich kan oplossen. Op deze manier wordt het jongetje beschermd (tegen de symbiotische feminiene dyade) en kan zijn psychoseksuele rijping zich verder ontwikkelen. Wanneer de ouders de opvoeding gezamenlijk doen, zal het jongetje via een gezonde triangulatie zijn plek kunnen vinden en zich veilig aan beide ouders kunnen binden. Door zich te identificeren met vader als positief mannelijk rolmodel eigent hij zich aspecten van zijn vader toe, imiteert hem, zodat de oorspronkelijke oedipale wedijver verandert in navolging. Door deze gezonde ouderpatronen die een veilige gehechtheid van het kind tot stand brengen, kan hij afstand doen van zijn (narcistische) grootheidsfantasieën en zijn ouders beleven als reële objecten. Natuurlijk zal hij van beide ouders psychische representaties maken. Moeder zal in zijn ogen nog wel machtig zijn maar naarmate hij opgroeit, zullen de goede eigenschappen van moeder geïntegreerd worden met haar minder goede. Zij is dan een mens geworden van 'vlees en bloed' die hij niet meer hoeft te idealiseren noch te vrezen. Zo gaat het ook met vader. Na verloop van tijd heeft hij beiden verinnerlijkt en in zijn eigen identiteit ondergebracht (geïntegreerd) zodat hij autonoom en zelfredzaam kan zijn. Dat wil zeggen dat hij zowel vader als moeder voor zichzelf kan zijn, zichzelf niet verwaarloost, zich voldoende kan bemoederen en bevaderen.

Separatie en individuatie in een veilige omgeving

Ook in een normale ontwikkeling zijn losmakingspogingen niet zonder (separatie)angsten. Maar als de ouders op een positieve, vertrouwenwekkende en beschermende manier in het kind zijn opgenomen dan is het kind veilig gehecht en hoeven de eerste autonome stappen geen schuldgevoelens op te leveren. Het losmakingsproces is spannend voor de kleuter maar het is ook leuk, dat kunnen we zien aan het 'kiekeboe'-spelletje waarin kleuters de separatie oefenen. Een zekere mate van separatieangst is er altijd maar die is niet zonder meer negatief. Mahler (1975) zegt dat enige spanning nodig is en bijdraagt aan de totstandkoming

van de persoonlijkheid (individuatie). In het geval de objectconstantheid nog niet optimaal is kan het kind zich troosten met een dekentje of beertje (transitioneel object). Het kind maakt voor zichzelf op deze wijze een tussengebied tussen zijn innerlijk leven en de externe realiteit. Het is een creatieve oplossing om zonder de concrete moeder, los van moeder te staan of zich los te maken met behoud van zijn psychische balans. Vaak zien we dit wanneer kinderen vermoeid zijn, angstig of eenzaam. Het transitioneel object is een zacht, sussend, plooibaar object en wordt door het kind zelf gekozen, meestal in het eerste levensjaar. Het fungeert als brug (een transitie) naar de realiteit. Het transitioneel object geeft rust en wordt als het ware een substituut voor de afwezige moeder. Door het gebruik van het transitioneel object laat de kleuter zien dat hij het troostende, rustgevendende moederbeeld kan en zal internaliseren. Het is een teken dat hij op weg is naar een zekere vorm van autonomie want het is een van de eerste externe objecten waarover hij zeggenschap heeft. Het gebruik van een transitioneel object is volgens Greenacre (1968, 1970 & 1971) een universeel creatief fenomeen en verdwijnt doorgaans vanzelf zodra het kind voldoende reflectieve (symbolisatie) vermogens heeft. Meestal valt dat moment in het begin van de latentietijd, rond het zesde of zevende jaar.

Een beknellende symbiotische moeder-zoonrelatie en ongezonde narcistische ontwikkeling

Een problematische ontwikkeling begint wanneer ouders om welke reden dan ook hun structurerende taken niet goed kunnen vervullen. Een kritische factor in de ontstaansgeschiedenis van een perverse persoonlijkheidsorganisatie kan het falen zijn van de ouder-kindinteractiepatronen. Bij gebrek aan een (positieve) mannelijke partner kan het zijn dat moeder zich sterker op haar zoon concentreert, niet alleen omdat zij hem liefheeft, maar vooral omdat zij hem nodig heeft. Hij geeft haar leven invulling. Het kind kan ook de plaatsvervanger worden van een afwezige of onbetrouwbare echtgenoot. Moeder is dan zelf narcistisch noodlijdend en heeft hem nodig in plaats van het omgekeerde. Het kind kijkt in een grote leegte, ziet zich niet gespiegeld noch herkend, maar staat in plaats daarvan voor de onmogelijke taak moeder te spiegelen. Haar leegte moet ongedaan worden gemaakt en haar hunkering smeekt naar invulling. Wanneer dit gebeurt wordt het kind door moeder narcistisch bezet in plaats van dat moeder als narcistisch object voor het kind fungeert. Het lukt hem niet goed om te separeren en te individueren, zich los te maken van zijn moeder. Als gevolg hiervan vervagen de grenzen zodat de ontwikkeling van een eigen Zelf niet goed tot stand kan ko-

men. Een groot deel van zijn wensen en verlangens zullen eigenlijk die van moeder zijn.

Het kind heeft niet geleerd invulling te geven aan eigen emotionele verlangens en behoeftes. Eenmaal volwassen wordt het voor hem steeds moeilijker om onderscheid te maken tussen zijn eigen affecten en de emotie van moeder (of een ander). Er was immers altijd slechts aandacht voor die van moeder (die ander). Hij heeft een 'false Self' ontwikkeld zegt Winnicott (1953) en hij gedraagt zich als het almachtige, geparentificeerde kind dat altijd stoere en sterke schouders moet hebben (veelal om de ouders welgevallig te zijn). Maar achter dit masker gaat zijn eigen, gedissocieerde of weggemaakt en afgesplitst 'Ik' schuil, als een ondervoede, angstige en woedende vulkaan. Halberstadt-Freud (2002) noemt deze beknellende symbiose ook wel de 'symbiotische illusie' omdat er een onbewust spel gespeeld wordt dat de illusie in tact moet houden van de onvoorwaardelijke liefde. Het is de illusie dat het jongetje alles voor moeder is en dat zij dit dus ook voor hem moet zijn. Een belangrijk aspect hiervan is dat de symbiotische moeder het kind niet helpt om de grootheid (fantasie) tot normale proporties terug te brengen. Dit is verleidend, zo niet erotiserend, want de onbewuste boodschap is dat zijn vader er niet toe doet en het kind er ook van overtuigd raakt dat hij als 'vervangpartner' kan dienen. Door deze geërotiseerde parentificatie krijgt hij een vals beeld van zijn kunnen; de idee dat hij voldoende in huis heeft om moeder gelukkig te maken. Het is een folie á deux, een idylle waaruit alle bewuste agressie en haatgevoelens verbannen moeten blijven. Woede wordt afgesplitst en in een afzonderlijke werkelijkheid verschoven en vertaald in het perverse scenario. In dit spel wordt de vader als lastige derde buitenspel gezet zoals later in de casusbeschrijving wordt weergegeven. De wederzijdse symbiotische afhankelijkheid is een ernstige ontkenning van het generatieverschil en brengt het kind in een geperverteerde schuldverhouding tegenover zijn moeder. Het is een desoriënterende ervaring en verwarrend omdat voor het kind de verhoudingen tussen de generaties en de seksen instabiel en instrumenteel zijn geworden. Wanneer er geen andere betekenisvolle man is waar het kind zich aan kan hechten blijft er een lege plek en zal moeder in het leven van haar zoon een sterke centrale rol blijven spelen. Als de vader in de fantasie van moeder evenmin een rol speelt, neemt hij ook symbolisch geen plek in in het leven van het kind.

Fantasie en seksualisatie

Kinderen en jongvolwassenen zijn voor hun gevoel van veiligheid, gevoel van betekenis, kracht en controle sterk

afhankelijk van de steun van hun onmiddellijke sociale omgeving. Zelfs onze biologische rijping wordt sterk beïnvloed door de aard van onze gehechtheidrelaties. Trauma kan worden opgelopen wanneer er sprake is van onvoldoende coping mechanismen om interne en externe bedreiging de baas te worden. Uit mijn gevalsstudies is het duidelijk geworden dat de kinderen getraumatiseerd zijn en dat zij uit gezinnen komen waar gezinschaos (symbiotische moeder-zoon objectrelatie) heerst samen met mishandeling, verwaarlozing en vernedering. Van der Kolk (1989) zegt dat het kind door zulke vroegkinderlijke overprikkeling, mishandeling en verwaarlozing chronisch kwetsbaar wordt voor verhoogde neurofysiologische activiteit (hyper-arousal effect) en dat dit kan resulteren in een onvermogen om sterke stemmingen te reguleren. Dit betekent dat kinderen hun emoties, paniek, of stress niet goed meer kunnen reguleren en dus moeite zullen hebben om tot rust te komen. Het regelen van sterke emoties gebeurt door de aanmaak van endogene opioïden. Deze stoffen verlagen noradrenerge activiteit en remmen de hyperarousal maar dit proces kan worden verstoord door langdurige stress of angstgevoelens. Getraumatiseerde kinderen zullen dus steeds sterkere externe prikkels nodig hebben om tot rust en kalmte te komen. Het worden kinderen die vaak overgeleverd zijn aan hun emoties en niet goed kunnen leren omgaan met stress, hun tolerantieniveau zal sterk verminderen zodat zij snel uit balans geraken. Het komt ook voor dat deze kinderen hun hyperarousal neutraliseren door verschillende soorten verslavingsgedrag inclusief het compulsief weer opzoeken van de risicovolle gebeurtenissen die herinneren aan het oorspronkelijke trauma. Compulsieve herhaling van het trauma is een onbewust proces dat tijdelijk wel een gevoel van verlichting en een gevoel van controle en zelfs plezier met zich meebrengt, maar uiteindelijk de chronische gevoelens van hulpeloosheid en een gevoel van slecht zijn, voortzet. Van der Kolk et al (1994) vinden dat deze kinderen verschillende manieren ontwikkelen om controle over hun leven te herwinnen en hun stemmingen te reguleren. Vaak zijn deze manieren zelfdestructief en bizar en er wordt ook verondersteld dat de frequentie waarmee mishandelde kinderen hun agressieve interacties herhalen te maken heeft met een link tussen de compulsie om te herhalen en de identificatie met de agressor. Dit laatste afweermechanisme heeft de functie om angst en hulpeloosheid te vervangen met een gevoel van almacht. Kinderen geven zich liever zelf de schuld van misbruik en mishandeling (bad autonomous / incestuous child). Het kind wil in eerste instantie de illusie vasthouden van de 'goede-ouders.' Ironisch genoeg geeft het hem ook

een illusoir gevoel van controle wanneer hij zich verantwoordelijk acht voor het misbruik. Het is immers een verscheurende ervaring om haat en woede naar de ouders te richten, liever nog jezelf de schuld geven en verantwoordelijkheid nemen. Daarom wordt de woede meestal naar zichzelf gericht zoals al vermeld, in de vorm van zelfverwijt (tegen de innerlijke bad autonomous self).

Fantasie kan eveneens de broodnodige kalmte en troost geven bij gekwetste, geslagen kinderen. Het is tegelijkertijd een vlucht uit de harde werkelijkheid. In de fantasie wordt een wereld gecreëerd waarin zij hun vernederende jeugdtrauma omdraaien zodat zij niet meer het doelwit zijn van misbruik en mishandeling maar verbeelden zich dat zij dit met anderen kunnen doen. Op die manier krijgt het kind een gevoel van 'mastery'. In de fantasieën van de zedendelinquenten wordt haat geërotiseerd en geseksualiseerd in beeld gebracht. Het is de imaginatie waarin het lustprincipe een dominante rol als wensvervulling speelt en een primaire bron wordt voor (agressieve en seksuele) opwinding: een euforiserende beleving. Want in de fantasie zijn zij immers altijd in controle, machtig en sterk! Fantasie speelt een cruciale, motiverende rol in de delictpleging. In eerste instantie is het een manier van coping, een vlucht uit alledaagse aversieve gezinsleven maar later grenst de geobsedeerdheid waarmee aan de fantasiebeelden worden vastgehouden aan een vorm van 'verslaving' waarmee een stemmingstoestand gereguleerd wordt. De seksuele fantasie als T.O. (het troostdekentje), als troost en steun om een nietige en vernederde Ego op te krikken. Hoe troostend de beelden in de fantasie ook mogen zijn, de diepe affecthonger vraagt naar het stillen ervan. Door de onvermijdelijke uitvoering en omzetting van die beelden in daadwerkelijk gedrag (het consumeren van de onverzadigbare affectbehoefte) komen de lustvolle beelden te werken als een verslavende 'psychotropische substantie' die de gemoedstoestand verandert. Zoals een betrokkene die 22 verkrachtingen pleegde, toelichtte dat hij steeds weer opgelucht, kalm en rustig werd na ieder delict. Seks als zelfmedicatie om negatieve zelfwaardering te verdringen. Fantasie is het drijvende, preluderende element en speelt een integrale rol in het delict. Het delict komt dus niet alleen voort uit cognitieve gedachtepatronen en door intrusieve fantasieën maar vooral ook door de affectieve honger naar machtsgevoel, naar een hunkering om kracht te bezitten, naar het verlangen om een gevoel van zelfbewustzijn te bezitten en de wens onkwetsbaar te willen zijn. Het delict zelf kan dan een psychische en somatische kalmte teweegbrengen.

Een ander 'wapen' in de strijd tegen narcistische

krenkingen is het seksualiseren. Seksualisatie is dan een Ik-versterker en dat is lustvol omdat het onder andere een zwakke structuur overdekt. Het kan ook worden ingezet als afweermecanisme van pijnlijke affecten. Seksuele opwinding vitaliseert, het kan kracht en bevestiging teruggeven aan een leeg en schraal zelfobject: het gebruik van seks geeft gevoel terug. Seksuele opwinding kan, zoals allerlei intense emoties, vele doelen dienen en een verscheidenheid aan betekenissen hebben en kan dus op een continuüm van gezond naar pathologisch gaan. Of seksualisatie pathologisch is, is afhankelijk van de mate en de vorm en hoe het wordt ingezet. Meestal wordt de term seksualisatie gebruikt wanneer seks op een onaangepaste wijze wordt ingezet in een situatie waar dat niet adequaat is. Het is het gebruikmaken van een seksuele impuls in een niet-seksuele situatie. Seksualisatie kan zich ook voordoen zonder de inzet van seks, denk maar aan sublimatie. Lichamelijke spanningen en emoties kunnen door masturbatie of seksualisatie worden weggemaakt. Bij veel van de onderzochte mannen gebeurde dit veelvuldig. Men sprak dan van spanningen en onrust die zo snel mogelijk moeten worden weggemaakt. Masturbatie en het seksualiseren van onaangename spanningen begint dikwijls in de prepuberteit. De kortstondige ontspanning die volgt is net als de fantasie, spannend, lustvol en veelal affectregulerend. Wanneer het seksualiseren overmatig en compulsief wordt ingezet, wordt het als afweermecanisme gebruikt. Seksualisatie komt dan niet vanuit een libidineus gevoel maar het seksuele gedrag komt vanuit het Ego en heeft daardoor een egoversterkende functie. Fantasie speelt een primaire, euforiserende en bindende rol in dit proces.

Gehechtheid

Gehechtheid (attachment) is de emotionele binding of verbondenheid van individuen aan elkaar. Veilige gehechtheid of positieve binding tussen het kind en een (beschermende) ander is een affectieve band waarin de ene persoon de ander als een beschermende en veilige figuur (object) ervaart. Er is sprake van een veilige band als de persoon gemist wordt wanneer deze afwezig is. Er is een veilige band als de één de ander in tijden van stress en gevaar kan steunen en troosten. In normale omstandigheden gebeurt dat ook. Het ervaren van zekerheid en veiligheid in elkaars nabijheid is essentieel voor een voorspoedige psychologische en fysieke ontwikkeling. Bowlby (1997 & 1998) was ervan overtuigd dat kinderen een aangeboren, instinctmatige aanleg hebben om zich te hechten aan hun verzorgers. Hij was er stellig van overtuigd dat primaire gehechtheidspatronen een basis vormen voor het aan-

gaan van latere sociale relaties. Baby's kunnen al zeer vroeg stemmingen en gevoelens waarnemen bij hun ouders. In de eerste drie jaar is de rechterhersenhelft –die met gevoelens te maken heeft – van de baby dominant. Gelaatsuitdrukkingen, stemintonatie en gebaren van de ouders kan het feilloos aanvoelen en interpreteren. Dat is een natuurlijke, evolutionaire ontwikkeling omdat het verbale, abstraherende vermogen nog lang niet ontwikkeld is. Het kijken, horen en aanvoelen zijn hiervoor belangrijke zintuiglijke, primaire vermogens. Bates et al. (1987) stellen dat wanneer de moeder (of andere verzorger) beschikbaar is het neurobiologische substraat in de fronto-orbitale cortex geactiveerd wordt zodat het kind het vermogen ontwikkelt om een groot scala van affectieve relaties aan te gaan. Normaliter vormen baby's hun eerste gehechtheid met de ouder(s), tussen de vijfde en de negende maand. Behalve wanneer een baby in een stressvolle en abnormale (negatieve/onveilige) omgeving wordt opgevoed, zijn de meeste kinderen ontvankelijk voor het aangaan van primaire affectieve relaties. Een goede indicator voor het vestigen van vertrouwen en zekerheid in het kleine kind vormt de kwaliteit van de verzorging door de moeder, dat wil zeggen, de kwaliteit van de ouder-kind interactie. In een empirisch onderzoek bevestigt Van den Boom (1995) dat zelfs in risicogroepen verhoogde sensitiviteit van de moeder ten opzichte van haar kind resulteert in een verhoogde mate van veilig gehecht zijn. Voor vaderlijke zorg gelden identieke parameters. Veilige, betrokken en nabije ouders zorgen bij het kind voor een innerlijk evenwicht dat nodig is voor een goede ontwikkeling. In zo'n dynamisch wederkerig systeem vormt het kind verinnerlijkte representaties van de ouders, zet die om en verankert die vervolgens tot een mentaal 'werkmodel' dat invloed heeft op zijn emotionele beleving, op zijn cognitieve stijl, zijn capaciteit tot reflectie, de samenhang van zijn denken en het functioneren van zijn geheugen. Collins & Read (1994) zeggen dat de interne 'werkmodellen' of 'representaties' gedurende het leven relatief stabiel blijven. Van veilig gehechte personen die in een warme, structuur gevende en vertrouwde omgeving zijn opgegroeid, wordt verwacht dat zij voldoende relationele vaardigheden ontwikkelen, dat zij spanningen en emoties adequaat kunnen regelen en (zelf)vertrouwen hebben in eigen competentie. Zulke goede ervaringen zijn formatief in het vestigen van een autonoom Zelf (Emde & Buchsbaum, 1990; Lieberman & Pawl, 1990; Fonagy et al., 1995). Het verkregen vertrouwen door middel van een gezonde ouder-kind-relatie geeft het kind zeggenschap (autonomie) over zichzelf. Het resulteert in een gevoel van metacognitieve vaardigheid. Dat wil zeggen dat hij zich ver-

trouwd en capabel weet in de wereld waarin hij verkeert, dat hij betekenis kan verlenen aan eigen gedrag, aan zijn ideeën en wensen maar dat hij ook anderen kan begrijpen door met hen te interacteren en ideeën, wensen en verlangens kan uitwisselen en kan omzetten in overt gedrag. Onveilig gehechte kinderen echter voelen zich altijd onzeker, hebben een wankel zelfwaardering en tobben voortdurend over de legitimiteit van hun gevoelens en gedachten. Onveilig gehechte kinderen kunnen zich zelfs 'slecht' voelen wanneer zij geen gehechtheidssysteem kunnen vinden dat hun gevoelens waarborgt of zoals Ubbels (2003) het stelt: '...wanneer er geen gehechtheidssysteem is waarbinnen hun eigen subjectiviteit kan bestaan. Angstig, ambivalent gehechte kinderen zijn bang voor intieme relaties en lijden aan fusieangsten. Vermijdend gehechte kinderen zijn angstig voor de innerlijke leegte die zij voelen, bang te verhongeren in eenzaamheid. Gedesorganiseerd gehechte kinderen zijn verschrikkelijk bang niet meer te bestaan wanneer zij niet meer in de huid kunnen kruipen van de gehechtheidsfiguur en de controle over hem of haar verliezen.'

De ontwikkeling van een 'bad autonomous self'

De uitgesproken symbiotische relatie tussen moeder en kind en de opvallende incompetentie van de vader als positieve 'sparring partner' voor de jongen én als huwelijkspartner van moeder kunnen, object-relatueel gezien, tot pathologische ontwikkelingen en identificaties leiden: De ontbrekende of ernstig verstoorde separatie-individuatie bij deze kinderen geeft aanleiding tot de afsplitsing van een zeer agressief geladen 'slecht' deel van het Zelf dat wij zouden kunnen omschrijven als 'bad autonomous self'. 'Slecht' wordt hier gebruikt in de zin van 'conditionally bad' (Fairbairn, 1944), d.w.z. als zijnde bedreigend voor het 'good object' - in dit geval de (geïnternaliseerde) moeder - en daarom ook voor het 'centrale Ego' dat zich met dit 'good object' geïdentificeert heeft. Het wordt daarom tussen aanhalingsstekens geplaatst. Hiervoor moeten wij aannemen dat het kind een natuurlijke drang tot autonomie bezit en de behoefte heeft om zich uit de symbiose met de moeder te bevrijden (Mahler, 1975). Wanneer deze behoefte door de moeder wordt tegengegaan, bijvoorbeeld omdat zij de band met het kind te zeer nodig heeft om de leemte van de fysiek of gevoelsmatige afwezige vader op te vullen, dan wordt het naar autonomie strevende deel van het kind door hemzelf als 'bedreigend voor moeder' en dus als 'slecht' ervaren. De 'slechtheid' van het 'bad autonomous child' wordt nog verder in de hand gewerkt doordat het tevens de agressieve spanning herbergt die bij het kind ontstaat tengevolge van de inbreuk op zijn autonomie en 'pri-

vacy'. Onder normale omstandigheden is er dan altijd nog de vader bij wie het kind terecht kan wanneer de ambivalente gevoelens jegens de moeder voor het kind te hevig worden. Een voorbeeld hiervan is de peuter die tegen zijn zin vroeg naar bed moet en dan tegen zijn moeder zegt: 'Papa is al groot hè, die hoeft niet vroeg naar bed!'. We mogen hieruit opmaken dat al in dit stadium de vader zich leent voor een projectieve identificatie van het naar autonomie strevende deel van het kind ('autonomous self'). Met andere woorden, de agressieve lading van 'bad autonomous child' wordt tenietgedaan of 'ontgift' doordat de vader in de fantasie van het kind ten opzichte van de moeder zowel autonoom als liefdevol gedrag vertoont en dit door de moeder wordt geaccepteerd. Onze hypothese is dat hiervan bij de vaders van seksuele delinquenten kennelijk geen sprake is: zij zijn noch autonoom, noch liefdevol in hun relatie met de moeder van het kind. Bijgevolg blijft het kind zitten met een agressief geladen deel (bad autonomous self) dat in de fantasie van het kind extreem bedreigend is voor het 'good object', in casu de moeder. Om het 'good object' te beschermen tegen de 'aanvallen' van het 'bad autonomous self' wordt de vijandig-afhankelijke relatie met de moeder in zijn geheel door het kind geïntrojecteerd en wel op zodanige wijze dat deze interactie zich vervolgens gaat afspelen tussen delen van het kinderlijke Ego die zich elk met respectievelijk het 'bad autonomous child' en de 'verdrietige, door-het-kind-in-de-steek-gelaten moeder' hebben vereenzelvigd. Kernberg (1966) omschrijft een dergelijk dyadisch ouder-kind introject als een 'non-metabolized internalized object-relationship'. Binnen dit tweepolige introject gaan de aanvallen van het 'bad autonomous self' op de 'verdrietige moeder' weliswaar onverminderd voort, maar het kind voelt nu 'aan den lijve' wat het moeder aandoet. Dit proces kan men vergelijken met voortdurende intrapsychische zelfverwijten die het kind zichzelf maakt omdat de identificatie met moeder stevig is gevestigd.

Separatie en individuatie in een onveilige omgeving: opmaat naar perversie

Wanneer het kind opgroeit in een onveilige, verwarrende, overprikkelende of intrusieve gezinsconstellatie zoals een te knellende, langdurige symbiotische band met moeder, kan het losmakingproces slechts moeizaam of, in sommige gevallen, onmogelijk tot stand komen. Loskomen of separeren van de narcistische 'bezetting' van de symbiotische ouderfiguur is een proces dat veel ambivalentie en strijd teweegbrengt. Iedere poging tot autonomie wordt gezien en gevoeld als verraad aan de 'bezetters'. Een onveilige, verwarrende situatie voor een peuter waar hij zonder hulp niet ge-

makkelijk uitkomt. Het levert schuldgevoelens en angst op. Wanneer er geen (sterke) vader is die hem uit de band met moeder bevrijdt kan hij ondermeer zijn toevlucht zoeken in een transitioneel object (T.O.). Winnicott beschrijft hoe het zeer jonge kind zich een voorwerp of een bepaald ritueel toe-eigent, zoals een duim, een beertje of dekentje, maar ook wel een deuntje, dat voor het kind een grote emotionele waarde bezit en waarvan het ook onafscheidelijk is. Het adjectief 'transitioneel' wordt door Winnicott gebruikt om aan te geven dat het object niet geheel tot de binnenwereld van het kind behoort maar ook nog niet tot de wereld van de 'objectieve realiteit'. Het is voor het kind het eerste object in de buitenwereld waarop hij alle verlangens en behoeften kan projecteren en dat voor hem de daadwerkelijke betekenis krijgt van bezit. Het in bezitnemen van een T.O. is een uiterst creatieve autonome daad. Het kind neemt naar eigen verkiezing iets om lief te hebben, te gebruiken, te bezitten zonder dat moeder of wie ook hiervan schade ondervindt. Doch waar het transitioneel object voor het veilig gehechte kind een brug is naar de buitenwereld die moet worden verkend, wordt het voor het onveilig gehechte kind een object van veiligheid (een vluchtheuvel) waaraan het zich vastklemt, opdat het zich kan onttrekken aan de (bedreigende) buitenwereld. Dat is dus een totaal andere betekenis. Het is geen brug naar de realiteit maar een vlucht er voor. Het transitioneel object wordt een fetisj om gevaar af te weren en angst te bezweren. Het fetisj wordt obsessief en repetitief gebruikt als rekwisiet en steunpilaar in angstwekkende situaties waaruit men wil vluchten. Het is niet eenvoudig om in de eerste jaren een onderscheid te maken tussen een transitioneel object en een fetisj. Aan het fetisj worden magische krachten van onschendbaarheid en kracht toegeschreven. Het object wordt buitengewoon overschat en kan later overdreven, excentrieke vormen aannemen, zoals tiggertanden, spelden (piercings), schoenen of andere harde voorwerpen. Gosse- lin en Wilson (1984) beschrijven een patiënt die zij in verschillende levensfasen volgden over een langere periode. Op jonge leeftijd raakte de jongen gefixeerd door glanzende veiligheidsspelden.

Op 8-jarige leeftijd wond het staren naar de veiligheidsspelden hem seksueel op. In de beslotenheid van de badkamer volbracht hij allerlei autistiforme, ritualistische handelingen met de spelden. Op 23-jarige leeftijd observeerde zijn echtgenote een hele reeks handelingen. Men kan hier stellen dat het transitioneel object en het fetisj weliswaar dezelfde fasespecifieke oorsprong hebben maar elk een eigen weg volgen. Wat eens als sussend, troostend en koesterend object diende, wordt door middel van complexe mentale proces-

sen (waarin Ik-splitsing, loochening en ontkenning van de realiteit plaatsvinden) omgebogen tot een attribuut waarmee magische dwanghandelingen worden verricht. Het doel van de magische dwanghandelingen is het bezweren van de angst veelal voor verlies van lichamelijke integriteit (ook wel castratie angst genoemd). Fantasie en magisch denken zijn nodig om gevoelens van impotentie en castratieangst af te zwe- ren en op zoek te gaan naar een substituut. Door ge- bruik van het fetisj wordt het gevreesde onvermogen (bijvoorbeeld impotentie) magisch ontkend en onge- daan gemaakt via de omkering (reactieformatie). Wanneer dit proces zich manifest voltrekt, is de per- versie gevestigd.

Perversie in perspectief

Van perversie wordt in de psychoanalytische terminologie gesproken wanneer een seksuele wens wordt gericht op een ongebruikelijk (doel) object of wanneer seksuele opwinding wordt verkregen door de seks- partner te dehumaniseren of te exploiteren. Wanneer seksuele opwinding en orgasme uitsluitend worden verkregen door de partner opzettelijk te vernederen, pijn te doen, te mishandelen of te verkrachten, dan noemt men dit pervers. Stoller (1975) stelt in dit ver- band dat perversie een geërotiseerde vorm van haat en vijandigheid is. Bij perversie gaat het niet alleen om manifeste gedragshandelingen maar vooral ook om fantasieën. Vaak lopen die fantasieën vooruit op het rigide, stereotiepe gedrag. Over het algemeen zijn fan- tasieën nodig om de seksuele opwinding op te wek- ken. Zij zijn onmisbaar en een belangrijk ingrediënt wanneer zij ertoe dienen te anticiperen op intimiteit en wederkerigheid van een partnerrelatie. Bij perversie gaat het om starre, verkokerde fantasieën die het ge- dragsrepertoire beperken, die tot herhaling en tot een dwangmatig gedragsscenario leiden. Bij perversie wordt niet naar de authentieke persoonlijke (en geni- tale) seksualiteitsbeleving tussen twee volwassen men- sen gestreefd, maar gaat het om een gemaskeerde (auto) erotiek waarachter onder meer grote leegte, de- pressiviteit, het afweren van angsten of woede, of an- dere drijfveren schuil kunnen gaan. De belangrijkste kenmerken van perversie zijn het rigide en stereotiepe karakter van het seksuele scenario (een draaiboek van rituelen), de dwangmatige (onvrije) herhaling van het seksuele scenario en de dehumanisering of exploitatie van de sekspartner. Met andere woorden ritualisatie en dwangmatigheid, dominantie of macht spelen een doorslaggevende rol in de perversie. De verkrachter, de exhibitionist en de masochist maken gebruik van macht om controle te hebben over de situatie. Ken- merkend voor alle perversies is het drangmatige, starre,

ritualistische karakter waarmee de seksuele opwinding en bevrediging worden verkregen. In de literatuur (Zwanikken et al., 1990) wordt deze manier van lustbeleving omschreven als onrijp, irreëel, escapistisch, isolationistisch, dwangmatig. Dwangmatig vanwege de obsessieve, compulsieve drang die de seksuele gedragshandelingen sturen; onrijp omdat er in pervers gedrag vertekende en starre vormen van kinderlijke seksualiteit manifest worden (zuigen, bijten); irreëel omdat het individu geen seksuele verbondenheid zoekt met een reële partner maar de fantasie doorslaggevend belangrijker is in het bereiken van orgasme; escapistisch omdat men in het merendeel van de gevallen angstig is voor binding (gehechtheid) met de andere sekse, bang voor de intimiteit; isolationistisch omdat er geen sprake is van een intieme wederkerige partnerrelatie, maar van gebrekkige contactname ten aanzien van het andere geslacht. Rosen (1996) en Gabbard (1994) brengen in de definitie van perversie de ontmenselijking (de dehumanisering) van de partner te berde. In parafiel gedrag kan werkelijke schade, pijn of vernedering worden toegebracht aan de partner omdat de geërotiseerde haat of vijandigheid niet altijd onderhuids blijft. In ieder geval ontbreekt bij personen met genoemde seksuele stoornissen het veilig gehecht zijn, waardoor de ontwikkeling van een intieme, liefdevolle seksuele partnerrelatie slechts moeizaam of helemaal niet kan plaatsvinden. In vele gevallen wordt er geen partner gezocht maar vaak slechts een kortstondig (soms zelfs levenloos) object. Een belangrijke determinant in de definitievorming is dus het vermogen (of het onvermogen) tot menselijke intimiteit op alle niveaus. Ook Balint (1965) is deze mening toegedaan. Hij vindt dat perversie niet slechts promiscue gedrag is of 'gewoon een andere seksuele voorkeur', maar dat perversie veel meer is te herkennen aan de mate van agressie en vijandigheid tegenover de partner. In de literatuur vindt men hiervan vele voorbeelden. Rank (1988) en Trachtenberg (1989) portretteren de romanfiguren Cassanova en Don Juan als de verpersoonlijking van bovenbeschreven regressieve, dwangmatige en vijandige objectdehumanisering. Beide romanfiguren haten of verachten hun slachtoffers. Zij camoufleren geraffineerd hun vijandigheid. Zij beleven geen genot aan de liefde maar aan de verleiding. Het is de triomf van de verleiding die hun het ultieme plezier geeft. Lust wordt beleefd in het zien hoe vrouwen zich verlagen en hoe ze bezwijken aan de passie die zij weten op te wekken. Hun opwinding en bevrediging worden niet geprikkeld door intimiteit, liefde of seksualiteit. De verovering is de 'kick'. Zij worden gedreven door een onafgebroken obsessie te willen triomferen. De vrouwen vinden hen niet op, noch de coïtus

of de lichamelijke ervaringen, maar wel het intens voelen van macht en triomf. Deze gewaarwordingen zijn hevig en worden steeds weer gezocht zoals verslaafden de abrupte roes van cocaïne zoeken.

Een casusbeschrijving

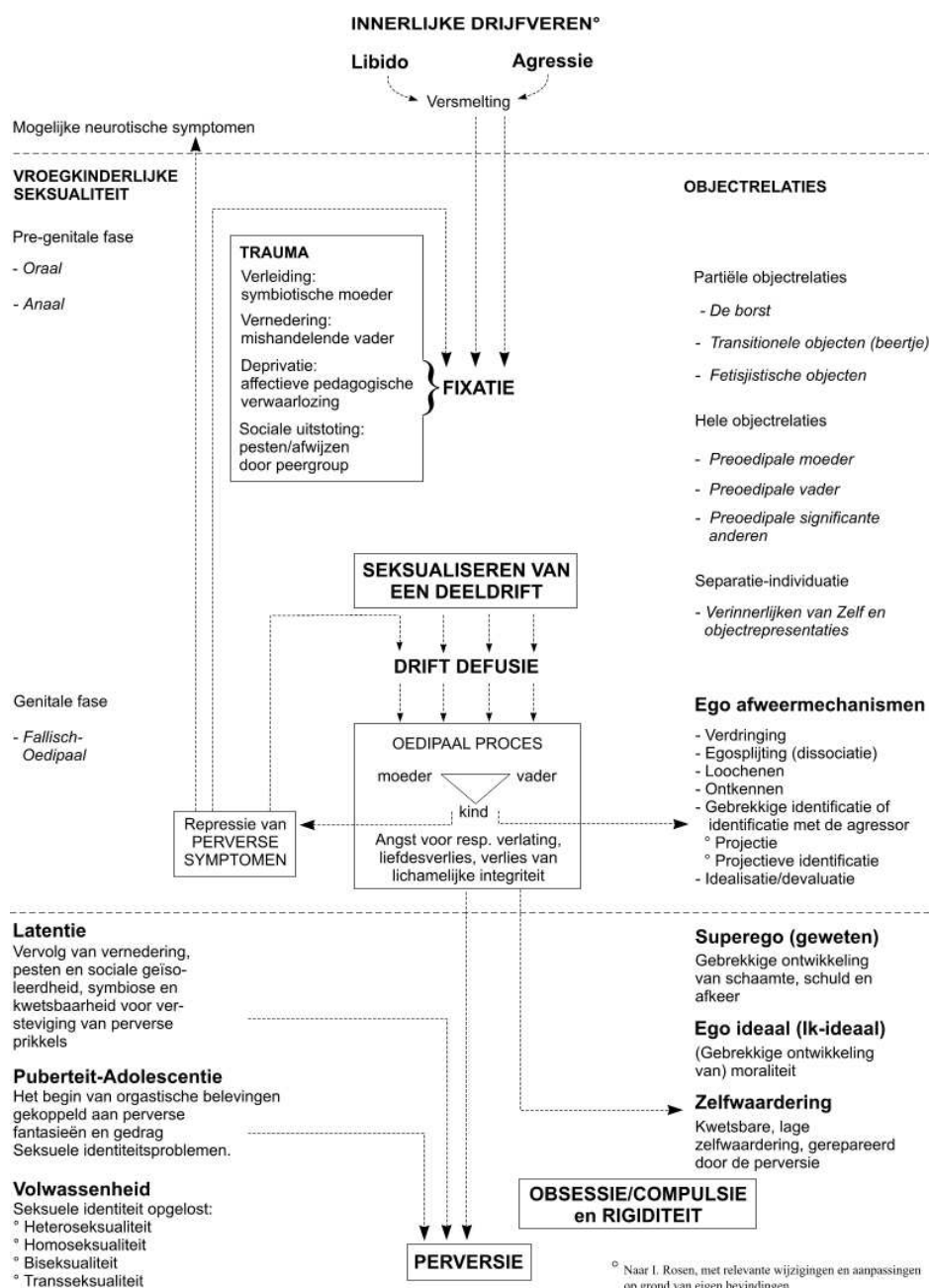
In het onderzoek worden een zevental casusbeschrijvingen aangeboden ter illustratie van de psychodynamische aspecten die hiervoor zijn beschreven. Ter illustratie volgt een casusbeschrijving die meer duidelijkheid brengt in de grote rol die fantasie en seksualisatie als afweermechanismen spelen in de vlucht voor de werkelijkheid.

Maarten

Maarten is een 35-jarige pedofiel. Hij is drie keer gerecidiveerd en komt uit een intact gezin van vader en moeder, twee zonen en drie dochters. Het bijzondere aan dit gezin is dat vader letterlijk en figuurlijk door Maarten en moeder wordt buitengesloten. Betrokkene woont nog bij de ouders thuis maar hij praat alleen met moeder. Hij vindt dat hij een uitstekende band heeft met de 'alles voor hem overhebbende' moeder. Samen maken zij plannen en bespreken de toekomst. Moeder vindt dit wel best, ook voor haar neemt vader een uiterst perifere plaats in. Wanneer vader, die Maarten minacht, toch driftige pogingen doet om zijn plaats in het gezin te (her)nemen is er direct slaande ruzie. Maarten heeft niet geleerd hoe hij problemen moet oplossen (geen adequate coping). Daar loopt hij tegenaan wanneer hij met leeftijdsgenoten is. Hij kon zich op school niet handhaven maar evenmin in zijn peergroup. Hij kan slechts met veel jonge kinderen 'omgaan'. Vroeger werd Maarten op school gepest omdat hij te dik was. Hij werd uitgescholden en kreeg ook veel klappen. Als gevolg hiervan kwam hij in een sociaal isolement, meldde zich met behulp van moeder vaak ziek en ontwikkelde een leerachterstand. Tijdens het gesprek met betrokkene is er geen sprake van enige contactgroei of emotionele wederkerigheid. Moeder doet het woord. Maarten leeft teruggetrokken en heeft weinig aansluiting met de externe wereld. Hij leunt en steunt op moeder waarvan beiden zich bewust zijn. Moeder en zoon delen zelfs hun psychosomatische aandoeningen en ziektes. Deels door de relatie met moeder en deels door de grillige, driftige attitude van vader blijft Maarten een gevangene in de symbiotische dyade met moeder. Als gevolg hiervan heeft hij zich niet kunnen ontwikkelen. Ook de peergroup (die hem nog steeds verstoot) kan geen identificatiemodel voor hem zijn. Zijn frustratietolerantie is laag en hij leert zijn machteloosheid en hulpeloosheidsgevoelens ongedaan te maken met behulp van seksualisatie. Hij focust op kleine kinderen in wiens nabijheid hij controle heeft over de situatie. Hij wil wel met vrouwen van zijn eigen leeftijd (seksuele) relaties aanknopen, maar heeft daarvoor niet de nodige psychologische stevigheid en ook niet de benodigde copingvaardigheden.

Hij kan zich alleen maar sterk en machtig voelen bij kwetsbare kinderen. Door zijn machteloze gevoel om te keren en zich machtig en sterk op te stellen ten aanzien van kinderen maakt hij zijn nietigheid ongedaan. Op het moment dat dit hem lukt, zo schrijft de Pro Justitia deskundige, voelt hij zich 'bevrijd' uit de '...grenzeloze en verstikkende ouderlijke gezinsconstellatie, die betrokkene heeft belemmerd uit te groeien naar een autonoom volwassen individu. De delicten kunnen als pogingen gezien worden om zich van de verengde band

met zijn moeder en het stamgezin te bevrijden.' Moeder neemt het altijd voor hem op. Als moeder huult, huult betrokkene ook. Op enig moment zit Maarten op de bank tegen moeder aangeleund en fluistert: 'ik ben zo graag bij je.' Deze kinderlijk aandoende, onrijpe man kan geen contact maken met volwassen vrouwen. Hij gebruikt pornofilms als plaatsvervanger van de 'realiteit.' Tijdens het kijken naar jonge meisjes worden zij volwassen seksobjecten. Via deze illusoire vervalsing (realiteitsvertekening) denkt betrokkene zich iets toe

De etiologie van perversie schematisch en globaal in beeld gebracht

Naast de metapsychologische beschouwingen over perversie kan een schematische weergave een concreter en herkenbaarder beeld geven van de psycho-dynamische factoren die een rol spelen in perversievorming. Dit schema is geen handleiding. Het is bedoeld om de innerlijke drijfveren die een rol spelen in perversievorming te bundelen en overzichtelijk weer te geven

wat er in de werkelijkheid niet is. Deze fantasie 'wordt ook tijdens het delict ingezet'. Het delict wordt dan een enscenering van een bewuste fantasie waarbinnen hij zich nu fysiek kan uitleven en bevredigen. Door de dissociatieve toestand wordt het geweten uitgeschakeld zodat hij niet gehinderd door schuldgevoelens zijn daad kan volbrengen. De zwakke egofuncties (gebrekkige introspectieve vermogens, zwakke identiteit, coping en afweerfuncties) kunnen hem niet corrigerend te hulp schieten. Zijn geïsoleerde levenswijze versterkt deze vervreemding alleen nog maar.

Slotbeschouwing

Perversie en/ of zedendelinquentie is er niet zo maar op een dag. Mensen worden er niet mee in de wieg gelegd, maar in de ontwikkeling van een individu ontstaan er soms situaties en zijn er gebeurtenissen die de psychische ontwikkeling dusdanig kunnen bepalen dat hij een perversie ontwikkelt en dat het in sommige gevallen tot een zedendelict komt. Hoe het tot zo'n problematische ontwikkeling komt, kan een veelvoud van oorzaken hebben. Aan het eind van onze beschouwing is een korte, schematische psychodynamische weergave van de etiologie van perversievorming gegeven om de complexiteit van de interacterende factoren zichtbaar te maken. Welke nu 'de' doorslaggevende factoren zijn, is moeilijk aan te geven. De opzet van dit onderzoek is niet om een hiërarchie aan te brengen in dergelijke beïnvloedingsvariabelen. Het is een forensisch gedragskundig onderzoek en in die zin ook beperkt doordat het Ministerie van Justitie beperkingen oplegde betreffende de beschikbaarheid van dossiers en/of gegevens over mensen die konden worden onderzocht. In het voorafgaande hebben wij getracht om met behulp van gehechtheidsonderzoek en psychoanalytische theorieën enig inzicht in de complexe problematiek te verschaffen. Nadruk is gelegd op de eerste levenservaringen van het kind en objectrelatiepatronen. Recente bevindingen in gehechtheidsonderzoek bevestigen dat vroege levenservaringen blijvende invloed hebben op de ontwikkeling van het individu. Kinderen die in een symbiotische, verwaarlozende en onveilige omgeving opgroeien zijn kwetsbaar en hebben een grote kans om een zwakke of gebrekkige persoonlijkheidsstructuur te ontwikkelen, met als gevolg dat zij psychologisch onvoldoende zijn toegerust om weerstand te bieden aan onder andere driftmatige en/of seksuele impulsen. In welke mate gezinsfactoren en omgevingsinvloeden een rol speelden in de psychoseksuele ontwikkeling zal uitvoeriger aan bod komen in het volgende artikel waarin onze onderzoeksbevindingen in kort bestek worden besproken.

Literatuur

- Balint, M. (1965). *Perversions and genitality. In primary love and psychoanalytic technique*. London: Tavistock.
- Bates, E., O'Connell, B., & Shore, C. (1987). Language and communication in infancy. In J.D. Osofsky (Ed.), *Handbook of infant development*. New York: Wiley.
- Bolwby, J. (1997). *Attachment and loss: Attachment*. London: Pimlico.
- Bolwby, J. (1998). *Attachment and loss: Separation, anger and anxiety*. London: Pimlico.
- Collins, N.L., & Read, S.J. (1994). Representations of attachment: The structure and function of working models. In K. Bartholomew & D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships Vol. 5: Attachment process in adulthood*. London: Jessica Kingsley.
- Emde, R., & Buchsbaum, H. (1990). Didn't you hear my mommy? Autonomy with connectedness in moral self-emergence. In D. Cicchetti & M. Beeghly (Eds.), *The self in transition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fairbairn, W.R.D. (1954). *An object-relations theory of the personality*. New York: Basic Books.
- Freud, S. (1981). *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. In Gesammelte Werke, Band 5*. Frankfurt a. Main: S. Fischer Verlag.
- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Higgitt, A., & Target, M. (1995). Attachment, the reflective self, and borderline states: The predictive specificity of the Adult Attachment Interview and pathological emotional development. In S. Goldberg, R. Muir & J. Kerr (Eds.), *Attachment theory: Social, developmental and clinical perspectives*. New York: Analytic Press.
- Gabbard, G.O. (1994). *Psychodynamic psychiatry in clinical practice: The DSM-IV Edition*. Washington D.C.: The American Psychiatric Press.
- Gosselin, C., & Wilson, G. (1984). Fetishism, sadomasochism and related behaviours. In K. Howells (Ed.), *The psychology of sexual diversity*. London: Basil Blackwell.
- Greenacre, P. (1968). Perversions: General considerations regarding their genetic and dynamic background. *Psychoanalytic Study of the Child*, 47, 199-225.
- Greenacre, P. (1970). The transitional object and the fetish: With special reference to the role of illusion. *International Journal of Psychoanalysis*, 51, 335-447.
- Greenacre, P. (1971). *Emotional growth: Psychoanalytic studies of the gifted and a great variety of other individuals, Vol. I*. New York: International University Press.
- Halberstadt-Freud, H.C. (2002). *Mannen en moeders: De levenslange worsteling van zonen met hun moeder*. Amsterdam: Van Genneep.
- Kernberg, O.F. (1966). Structural derivatives of object relations. *International Journal of Psychoanalysis*, 47, 236-253.
- Laplanche, J. (1992). The drive and its object-source: Its fate in the transference. In J. Fletcher & M. Stanton (Eds.), *Jean Laplanche: Seduction, translation, drive*. London: Psychoanalytic Forum/Institute of Contemporary Arts.

- Liebermann, A.F., & Pawl, J.H. (1990). Disorders of attachment and secure base behaviour in the second year of life: Conceptual issues and clinical intervention. In M.T. Greenberg, D. Cicchetti & E.M. Cummings (Eds.), *Attachment in preschool year*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mahler, M. (1975). *The psychological birth of the human infant*. New York: Basic Books.
- Nicolai, N.J. (2001). Hechting en psychopathologie: De reflectieve functie. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 43, 705-714.
- Rank, O. (1988). *De Don Juan figuur*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Rosen, I. (1996). *Sexual deviation*. Third Edition, Oxford University Press.
- Stoller, R.J. (1975). *Perversions: The erotic form of hatred*. New York: Pantheon.
- Trachtenberg, P. (1988). *Het Casanova-complex, de dwangmatige verleider*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Ubbels, J. (2003). Complexe relatie tussen psychoanalyse en hechtingstheorie. *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 2, 84-98.
- Van den Boom, D.C. (1995). Do first-year intervention effects endure? Follow-up during toddlerhood of a sample of Dutch irritable infants. *Child Development*, 66, 1798 - 1816.
- Van der Kolk, B.A. (1989). The Compulsion to repeat the trauma, re-enactment, revictimization, and masochism. *Psychiatric Clinic of North America*, 12, 389 - 411.
- Van der Kolk, B.A., Michaels, M., Spera, D., Berkowitz, R., Finkelhor, R., & Saxe, G. (1994). Fluoxetine in post-traumatic stress disorder. *Journal of Clinical Psychiatry*, 55, 517-522.
- Winnicott, D.W. (1953). Transitional objects and transitional phenomena: A study of the first not-me possession. *International Journal of Psychoanalysis*, 34, 89-97.
- Zwanikken, G.J., Fischer, A.A., & Zitman, F.G. (1990). *Psychiatrie*. Utrecht: Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge.

Abstract

Mother-son symbiosis and sexual delinquency

Many factors play a role in the development of a perversion that might ultimately lead into a sex offense. It has been shown how emotionally invalidating it can be when a boy engages in a long term symbiotic mother-son relation while the father is either absent and/or is an extremely negative role model for the boy. These object relational factors have been highlighted and they are critical attachment patterns that fuel severe problems in basic social and cognitive capacity in the individual's psychosocial development. The research indicates that sexual offenses are neither simply a behavioral problem nor a question of just a voluntary sexual deviance. This study gives indications as to why and how the men being studied became sex offenders, how they developed a negative self-image (a bad autonomous self), became socially isolated, and ultimately became trapped at a very young age in a cyclic psychosexual fantasy. The grave affective and pedagogical neglect they suffered resulted in a strong emotional craving, which they could only alleviate by fleeing into Ego empowering sexual fantasies. Because of their traumatization and the resulting social inadequacy most men had no enduring relationships so that they turned to enacting their fantasies.